

FINN JUHL - EN DANSK DESIGNNIKON

FALKENBERGS MUSEUM 1.2 - 11.5 2014

Utställningen presenterar Finn Juhl - mitt i dansk design, mitt i dansk konst och vid mitten av 1900-talet.

Citat på vägg mot trapphuset

“En soffa behöver inte likna vattenfyllda skinkor. Varför proppa ihop en liten lägenhet med tunga och opraktiska möbler, när man kan investera i skåp och bord, som är både lätta och så smart gjorda att de rymmer mer och kan användas i olika sammanhang.”

Børge Mogensen

“ Är det tidens omätliga krav på konstnärlig förnyelse som fått Finn Juhl till detta krampaktiga försök att göra annorlunda.”

Børge Mogensen i skriftlig polemik med Finn Juhl

Arkitekten Finn Juhl (1912-1989) är mest känd för sitt stora bidrag till dansk möbeldesign. Hans kännetecken är ett skulpturalt formspråk och nya principer för möbelkonstruktion. Utställningen visar Finn Juhls verk parvis med sin samtids största danska formgivare. Juhls verk ställs även i relation till samtidskonsten. För historien om Finn Juhl är samtidigt historien om guldåldern för dansk design och konst vid mitten av 1900-talet. De stora designtalangerna var Kaare Klint, Hans Wegner, Børge Mogensen, Arne Jacobsen, Poul Kjærholm - för att inte tala om konstnärerna i umgängeskretsen.

Sjävlärd möbeldesigner

Finn Juhl hade studerat arkitektur vid Konstakademiet Arkitektskole, till skillnad från de flesta andra kända danska möbelformgivare, som var utbildade vid Kaare Klints möbelskola. Där grundade sig undervisningen på funktionsanalyser och studier av äldre möbler. Eleverna på skolan lärde sig att jobba analytiskt och rita möbler anpassade till människokroppens proportioner. Det fanns en strävan efter ett funktionellt, rent och enkelt formspråk. Klints skola reformerade möbeltraditionen genom att lämna den äldre tunga stilen och istället förespråka praktiska lätta möbler.

Stöpsleven för Finn Juhl och dansk designutveckling var Snedkerlaugets (ungefär Snickarförbundets) årliga möbelutställningar 1927-1966. Där visades hur möbelsnickare kunde samarbeta med formgivare för att utveckla nya möbler av högsta kvalitet. I början var syftet att stärka snickerinäringen, som konkurrerade med den framväxande industrin. Men med åren utvecklades Snedkerlaugets möbelutställningar både i experimentell och pedagogisk riktning. De kom att handla om hur man kunde möblera sitt hem på ett modernt och genomtänkt sätt. Från 1937 och framåt deltog Finn Juhl i 24 av dessa utställningar samt erhöll pris 16 gånger. Finn Juhls mest särpräglade och berömda möbler skapades för dessa utställningar i nära samarbete med snickarmästaren Niels Vodder under 1940-talet.

Foto: Trapholt museum

Internationell karriär

Finn Juhl började massproducera sina möbler och samarbetade med möbelfabriker både i Danmark och USA. I och med att han lämnade hantverket anser många att han förlorade en del av sin originalitet och styrka som finns i hans tidiga verk från 1940-talet.

Finn Juhl var en av de första danska formgivare som slog igenom internationellt. Redan i slutet av 40-talet visades hans möbler i amerikanska livsstilsmagasin. 1951-52 tilldelade Det Kongelige Danske Kunstakademi Finn Juhl det prestigefyllda uppdraget att utforma Förvaltarskapsrådets sal vid FN:s högkvarter i New York.

På 1950-talet utvecklades Finn Juhl till framgångsrik utställningsarkitekt i både USA och Europa. 1956 bad SAS honom att stå för inredningen av deras 33 biljettkontor i Europa och Asien.

Den danska konstscenen

Finn Juhl inspirerades av samtidskonsten i sitt formspråk. Han hade ett nära samarbete med dansk scenkonst och var även djupt involverad i den berömda Tältutställningen våren 1941 på Bellevue, Dyrehaven. Där ville unga konstnärer visa konst för alla de hundratusentals köpenhamnare som var på utflykt i parken. Men bara 30 betalande gäster besökte tältet! Finn Juhl hade skaffat utställningstältet och konstruerat en bro över en ravin fram till tältet. Utställarna var unga stjärnskott i kretsen kring konsttidskriften Helhesten (1940-1944): Else Alfelt, Ejler Bille, Egill Jacobsen, Asger Jorn, Egon Mathiesen, Sigurjón Ólafsson, Carl-Henning Pedersen, Erik Thommesen och veteranen Vilhelm Lundstrøm. Finn Juhl prydde sitt hem med verk av dessa konstnärer, och han ställde även ut tillsammans med fler av dem genom hela livet. Till skaran hörde även Richard Mortensen, Robert Jacobsen, Anna Thommesen och Sonja Ferlov Mancoba.

Utställning producerad av Trapholt Museum i samarbete med Falkenbergs museum.

Utställningstexter till Finn Juhl - en danska designikon, översatta av Falkenbergs museum.

Podium 1

Finn Juhl

Pelikan, 1940

Snickarmästare Niels Vodder

Utlån: One Collection, producerar fåtöljen idag

Finn Juhls tidiga möblerna gjorde inte succé från början. Recensenterna tyckte möblerna var lite för konstlade. De tyckte att möblerna saknade ”naturliga konstruktioner” och tydlig anknytning till dansk möbeltradition, något som uppmuntrades på Kaare Klints möbelskola vid Konstakademiets Arkitektskole. Där hade Juhl inte studerat. Han var istället utbildad byggnadsarkitekt.

Finn Juhls soffa Poeten, från 1941, har gemenskap med det konstnärliga avantgardet, som han sympatiserade med. Juhl inspirerades av samtida konstnärer som fransmannen Jean Arp och isländske Sigurjón Ólafsson, vars verk han visade upp i möbelutställningen.

Finn Juhls människoliknande möbler skulle inte bara uppfylla kroppens behov av vila, rekreation och fungera som arbetsmöbel. I själva verket liknade möblerna kroppar, de hängde samman som sådana till en organisk enhet. Finn Juhl gjorde sin möbler mänskliga helt enkelt.

Kindt-Larsen

Kaminstol, 1940

Teak med koksgrå ullklädsel

Snickarmästare: Gustav Bertelsen, Snedkerlaugets möbelutställning 1940

Tove och Edvard Kindt-Larsens största insats gjordes inom möbeldesign. Designteamet, och tillika makarna, presenterade enklare bruksmöbler på Snedkerlaugets möbelutställningar under 1940-talet.

Tove och Edvard Kindt-Larsens rum med eldstad från 1940 beskrevs i samtida recensioner som ”långt ifrån tråkig”. Den var byggd av snickarmästare Gustav Bertelsen. Kaminstolen berömdes som det bästa arkitektparet dittills hade gjort. Speciell erkänsla fick stoppningen i sits och rygg samt att den var fri från själva träramen.

Med denna stol kom Kindt-Larsen att tillhöra den internationella skara möbelformgivare som arbetade med att separera sitsen från den bärande konstruktionen. Två andra av dessa designers var Marcel Breuer och Gerrit Rietveld. Denna problemställning skulle också bli ett av Finn Juhls kännetecken.

”Om vårt land varit större skulle Finn Juhls möbelkonst fått fler köpare, men hans värde ska inte underskattas, för hans verk är en viktig inspirationskälla.”

Recensent

”Finn Juhls stolar för snickarmästare Vodder är mycket egendomligt utformade. De liknar mest tröta valrossar.”

Recensent

”I dagens terminologi heter det organiskt, men det bör betonas att formgivningens ursprung finns i imitationer av djurformer.”

Finn Juhl

”Gemytlighet råder i rummet med eldstad, som arkitekterna Tove och Edv. Kindt-Larsen har ritat. Gruppen med den storrutiga soffan, det rödlackade bordet, en afrikansk skulptur och en safaristol är mycket underhållande och inbjudande.”

Recensent

Sigurjón Ólafsson

Lust, 1940

Omarbetad 2010, relief

Sigurjón Ólafsson var född på Island och utbildad skulptör vid Konstakademiet i Köpenhamn. De abstrakta, organiska formerna i Lust är kännetecknande för många av Ólafssons skulpturer. Märkligt nog utvecklade han samtidigt med detta formspråk en mycket realistisk porträttstil.

Reliefens organiska form är karakteristisk för den tidens modernistiska skulptur. De två figurerna har mjuka organiska former som kan leda tankarna till armar och ben. På samma sätt finns livfullhet i Finn Juhls fåtölj Pelikanen, där de mjuka formerna viks upp mot varandra. Reliefens former kan nästan antyda två ovikta versioner av Juhls fåtölj Pelikanen. Finn Juhl höll med om det tydliga sambandet. En gipsmodell av skulpturen Lust visades faktiskt upp bredvid Finn Juhls möbelgrupp på Snedkerlaugets möbelutställning 1941. Soffan i möbelgruppen fick senare namnet Poeten.

Podium 10

Enar Larsen och Aksel

Bender Madsen

Metropolitanstolen, 1949

Snickarmästare: L. Pontoppidan, Snedkerlaugets möbelutställning 1949

Metropolitanstolen introducerades 1949, genom brottsåret för Snedkerlaugets möbelutställning. Stolen vittnar om en stark önskan att experimentera med nya material, nya konstruktionsprinciper och nya former som inte var möjliga under Danmarks ockupation under andra världskriget.

På 1940-talet åkte Wegner och Axel Bender Madsen till England med en grupp studenter från Konsthantverksskolan för att besöka företag som arbetade med plywood till bl. a. flygindustrin. Därefter fick både Wegner och Axel Bender Madsen fantastiska anbud på plywoodmöbler vid Snedkerlaugets möbelutställning.

Till Metropolitanstolen formböjdes rygg- och armstöd av en tunn plywoodskiva. Ryggstödet vreds något, för att bli komfortabelt, och fortsatte ut i armstöden, som ”knäpptes fast” mot stolsbenen. Till utställningen gjordes möbeln som en spelstol till ett bridgebord. Snart efter utställningen började stolen produceras av Fritz Hansen.

Finn Juhl

Stol (Modell 108), 1946

Spelbord, 1950

Oljad teak, klädsel av färgad oxhud - oljad teak, inlägg av lönn Snickarmästare: Niels Vodder

Finn Juhl föddes 30 januari 1912 i ett köpmanshem i Frederiksberg, Köpenhamn. Hans far var en förmögen textilhandlare. Vid besök på Köpenhamns museer tog han med sig sina överklassvanor. Finn Juhl fick inte lära känna sin mor. Hon dog när han bara var tre dagar gammal. Finn Juhl saknade inte sin mamma, för han menade att man inte kan sakna något man aldrig haft. Att Finn Juhl kom från en välborena familj förnekas inte i hans verk. Børge Mogensen hade sociala ambitioner att skapa folkliga möbler, men Finn Juhls mest framgångsrika verk var mest exklusiva möbler till välsituerade hem. Finn Juhls detaljerade och förfinade verk kan ses i detta klassiska spelbord. Det har rundade kanter och inlägg i lönn.

Stolarna är från 1946, från tiden då Finn Juhl arbetade intensivt med att avskilja det bärande från det burna. Målet var att skapa ett lätt uttryck, så att stolsitsen verkade sväva.

”Jag växte upp i Tudorstilen och Elisabetansk matsal. I vardagsrummet hängde en svensk kristallkrona. Vi hade blyinfattade fönster och höga paneler. I herrummet stod Chesterfieldfåtöljer.”

Finn Juhl

”Den (Metropolitanstolen) är en ovanligt vacker lösning på en bridgestol, som varken är för hård eller bekväm.”

Recensent

”Jag minns flera av Hans J. Wegners, Børge Mogensens och Finn Juhls rum på Snedkerlaugets möbelutställningar. De omgavs av en sfär som man inte glömmer. Mogensen var alltid ”klintsk”, inte storslagen som Wegner och Juhl.”

Aksel Bender Madsen

”Jag ville bli konsthistoriker och besökte Statens Museum for Kunst redan som 15-16 åring. En gång i veckan var det kvällsöppet. Min praktiske far ansåg inte att konsthistoria gav något levebröd, så vi gjorde en kompromiss om att jag skulle börja på akademien. Då fick jag den sluga baktanken att jag kunde läsa konsthistoria samtidigt.”

Finn Juhl

Richard Mortensen

Hameau Boileau, 1953

Olja på duk

Richard Mortensen var intresserad av det mesta som han också uttryckte sina åsikter om. Men att måla var ändå hans största intresse. Han angrep måleriet från olika håll, även teoretiskt. Då tog han också litteraturen till hjälp. I måleriet arbetade han med fakta och lade nästa aldrig till känslor. Han hade stort inflytande på abstrakt konst i Danmark, både teoretiskt och konstnärligt. Bilden Hameau Boileau är uppbyggt av rena ytor i starka färger – ett bra exempel på en abstrakt bild. De rena formerna och färgerna är en av Mortensens viktigaste insatser inom målarkonsten. Liksom Finn Juhl koncentrerade Mortensen sig på transparens och att betona förhållandet mellan det bärande och det burna. Samtidigt betonade han måleriets grundläggande byggstenar - punkt, linje, form, yta, rymd och färg.

Podium 9

Arne Jacobsen

Myran, 1952 (1961 års upplaga)

Stålrörssram, sits och rygg av laminerad palisander
Tillverkare: Fritz Hansen

Liksom Finn Juhl, inspirerades Arne Jacobsen av formpressad plywood och materialets nya möjligheter. Myran är ett bra exempel på hur utvecklingen av form och teknik hänger samman under 1900-talet. Stolen är en av de första som helt industritillverkades i Danmark. På så vis representerar den ett stort produktionsmässigt framsteg. Den uppfyllde också behovet av en modern vardagsstol.

Myran var inte bara modern i sin design, utan även resultatet av Jacobsens ambition att skapa en stol anpassad till maskinell produktion genom enhetlig design och perfektion. Myran var också tekniskt revolutionerande. Efter många försök lyckades Arne Jacobsen och tillverkaren Fritz Hansen att skapa en stol med sits och rygg i ett enda stycke formpressad plywood. Ingen hade tidigare lyckats med detta. Myrans formspråk är organiskt med böjda linjer och rundade former. Inspiration hämtades från naturen och samtida internationella strömningar inom konst, arkitektur och design.

Det amerikanska designparet Charles Eames och Ray Eames inspirerade Arne Jacobsen. De var tongivande aktörer som tolkade funktionell design på ett enkelt och organiskt sätt. Liksom Jacobsen arbetade de med formböjd plywood och utformade sina stolar som organiskt formade skal. Arne Jacobsen var direkt influerad av Eames stol när han designade Myran.

Organiska former var något som inspirerade många konstnärer. Den engelske skulptören Henry Moore var en av dem. I hans verk syns inspiration från sten, knotigt trä och mänskliga former. Den spanske konstnären Joan Miró hörde också till skaran. I hans halvt abstrakta surrealism flyter mjuka, amorfa och ljusa former runt mellan varandra.

Finn Juhl

Karmstol, 1953

Ram av bok, säte av formböjd plywood med faner av palisander
Tillverkare: Bovirke

Redan 1947 började Finn Juhl samarbeta med Poul Lund, Bovirke. Han var den förste danske möbeltillverkaren som satsade på Finn Juhl som möbeldesigner för industriell produktion. Karmstolen var Finn Juhls första industriellt tillverkade stol. Vid stolsryggen finns en vågrät platta i bordhöjd. Den kan användas som armstöd, om man sitter bakvänt eller snett.

Stolen var inte alls så radikal som Arne Jacobsens stol Myran i samma material.

Under andra världskriget utvecklade flygindustrin lätta och starka faner, som ersatte stål i stridsflygplan. En av de första som såg materialets möjligheter inom den nya möbelindustrin var den amerikanske designern Charles Eames. Han jobbade med att utforma stödskenor av plywood för sårade soldater, men överförde tekniken till möbeldesign och formade fria organiska former i plywood. Charles Eames inspirerade Finn Juhl i Karmstolens design. Den var också ett samarbete med Bovirke.

”Min stol är gjord av formpressad och böjd plywood. Därför använde jag lera i formarbetet. Vi gjorde nog tio varianter innan stolen sattes i produktion.”

Arne Jacobsen

Anna Thommesen

Vit fyrkant, 1978

Väv, ull

Stramhet och geometri är karakteristiskt för Anna Thommesens verk. Mönstren är symmetriskt uppbyggda kring en mittaxel.

Här tecknar banden linjer som avgränsar geometriska ytor. Ofta ramar hon in sina verk med en mörkare färggrund. Anna Thommesen var självlärd väverska och ställde mycket höga formmässiga och estetiska krav på sig själv. Det gjorde att hon utvecklade många nya vävtekniker. Hon utforskade även själv vilka medel som passade bäst att färga garnet med. Trots motivens strama uppbyggnad uttrycker de en abstrakt natursyn. I naturens mångfald fann hon sina färger och växtornamentik. Hennes verk anses ofta besläktade med indiansk och etnisk ornamentik. Men snarare uttrycker hennes vävar ett sökande efter klarhet och renhet, något som också kan ses hos flera av hennes samtida konstnärer, t.ex. Vilhelm Lundstrøm.

Anna Thommesen var gift med skulptören Erik Thommesen och Finn Juhl var god vän med dem. Han byggde ett hus till dem på 1940-talet.

Podium 2

Finn Juhl

FJ 45, 1945

Stol i valnöt, lös sittdyna klädd i blått tyg av Hanne Vedel
Snickarmästare: Niels Vodder, Snedkerlaugets möbelutställning 1945

FJ 45 är en av Finn Juhls renaste mästerverk. I denna stol förfinade han en typisk vilstol, som han arbetat med under flera år. Principen gick ut på att separera sits och ryggstöd från den bärande träramen. Det var ett radikalt brott mot möbeltraditionen vid Kaare Klints Møbelskola vid Konstakademins Arkitekturskola, där de flesta stora danska möbelformgivare hade tagit examen - men inte Finn Juhl.

Finn Juhls behandling av trä är ett särskilt kapitel för sig. Trä är lättformat, starkt och smidigt om det används i linje med sina naturliga förutsättningar. Träbitar kan fogas samman nästan osynligt, och fogar kan vara så starka, att om träet går av vid överbelastning, så sker det oftast utanför fogen. Under hundratals år hade regler utvecklats för hur ”riktiga” fogar skulle utföras inom snickerihantverket.

Från början kritiserades Finn Juhls spänstiga och skulpturala möbler. För att få fram de livfulla formerna, böjde han ofta träet på gränsen till vad som var möjligt och fogarna ansågs inte var snickarmässigt utförda. Här hade samarbetet med den mycket duktige Niels Vodder avgörande betydelse. Han kunde utföra svåra okonventionella fogar. De höll, trots spådomar om det motsatta. Finn Juhl använde gärna träslag som lönn, körsbär, oregon pine, cederträ, valnöt, palisander och inte minst teak.

Ole Wanscher

Karmstol, 1943

Ram i palisander, sits av tagel
Snickarmästare: A.J. Iversen

Ole Wanscher var anställd hos Kaare Klint 1924-1927, samtidigt studerade han för Kaare Klint på Konstakademins möbelskola. Han gick ut möbelskolan 1929, och arbetade därefter självständigt som arkitekt med möbeldesign som specialitet. Genom ett långvarig samarbete med möbelsnickare A.J. Iversen, utvecklade Ole Wanscher ett antal exklusiva möblertyper. De räknas som höjdpunkter inom dansk möbeldesign.

Wanscher inspirerades särskilt av 1700-talets engelska möbelformer, som han bearbetade och förfinade. Med säker känsla för proportioner, exklusiva detaljer, utsökta material och perfekt utförande, fick Ole Wanschers arbeten en aristokratisk hållning som fortfarande känns igen.

År 1955, skulle tjänsten som professor på Konstakademins möbelskola tillsättas efter Kaare Klints död 1954. Det fanns tre sökanden till professuren: Ole Wanscher, Børge Mogensen och Finn Juhl . De tre kandidaterna representerade olika smakriktningar inom möbeldesign. Wanscher var en raffinerad estet, som likt Klint gav sina möbler en traditionell engelsk prägel. Børge Mogensen var den yngste kandidaten och en av Kaare Klints mest renläriga studenter. Finn Juhl däremot, företrädde allt annat än Klints tradition. Han var inte ens skolad inom den. Trots att Juhl redan hade tio års erfarenhet av undervisning från

sitt tidigare jobb på Skolan för Boligindretning och stor internationell erkänsla, så valdes Ole Wanscher – ett säkert val för att undvika förnyelse.

”Mest intressant på utställningen är nog Finn Juhls verk. De visar så tydligt resultatet av många års experiment. Han förfinar inte traditioner, som Wanscher gör. Istället visar han hur han löst problem genom att använda logiska lösningar och formerna han skapat för dem. De första åren verkade experimenten överdrivna, ibland sökta, men nu är det intressant att se resultaten, för han går sina egna vägar.

Vackrast uttrycks det i en karmstol av valnöt. Ramen är plastiskt formad, organisk som ett ben, med funktionen att stödja brukarens armar och kropp. I sin utformning och textur påminner den om ett vackert afrikanskt vapen, format av händers beröring.”

Recensent

Sonja Ferlov Mancoba

De fyra kontinenterna, 1978

Brons

Lån av Holstebro konstmuseum

Sonja Ferlov Mancoba inspirerades av utomeuropeisk folkkonst, liksom många av sina samtida konstnärer. De besökte och inspirerades av etnografiska museers utställningar. Under krigsåren på 40-talet var det ju svårt att resa utomlands.

Hennes skulpturer från den tiden knyter an till den mänskliga kroppen. I skulpturen De fyra kontinenterna representeras de av fyra stiliserade mänskliga figurer. De tycks hålla varandras händer. Sonja Ferlov Mancoba skapade skulpturer som antydde mjukt modulerade skelett. Vid samma tid utvecklar Finn Juhl sina genomsiktliga möbler. På stolen FJ45 skulle träramen med sin konstruktion nästan kunna vara en skulptur av Sonja Ferlov Mancoba.

Vilhelm Lundstrøm

Stilleben med kanna och fat, 1937

Olja på duk

Vilhelm Lundstrøm är mest känd för sina två motivgrupper; kvinnor samt stilleben med vardagliga föremål som fat, kannor och flaskor. Målningarna har nästan alltid blå bakgrund, och är studier i färg och form. Lundstrøm formade motivet som ett optiskt spel av starka plattor i rena varma och kalla färger. Vi registrerar motivet, men formerna är förenklade till närmast geometriska former. Färgmässigt använde sig Lundstrøm av en snarlik färgpalett som Finn Juhl. I Stilleben med kanna och fat känns speciellt de blå, gröna och orange nyanserna igen. Det var färgernas förening med den rena formen, som intresserade Lundstrøm, mer än att avbilda det verkliga motivet. Men han ville visa att föremålen var tredimensionella. Därför överlappar de varandra ibland. På så sätt ger Lundstrøm oss en tydlig känsla av föremålens inbördes placering och rumslighet. Lundstrøms verk följde Finn Juhl genom livet, både hemma och på utställningar.

Podium 3

Finn Juhl

Hövdingestolen FJ 49, 1949

Lackad valnöt, klädsel oxhud

Snickarmästare: Niels Vodder, Snedkerlaugets möbelutställning 1949

År 1949 var Snedkerlaugets årliga möbelutställning fylld med möbler som senare skulle bli några av de viktigaste designikonerna inom dansk design. Finn Juhl presenterade Den stora stolen, som senare kom att kallas Hövdingestolen efter att danske kungen Frederik IX suttit i den.

Hövdingestolens form inspirerades av afrikanska vapen och bruksföremål. Finn Juhl hade dekorerat utställningsmontern med utsökta afrikanska föremål och bilder på pilbågar, spjut, masker, skålar, paddlar och nakna krigare.

I och runt krigsåren var intresset stort för de etnografiska samlingarna på Nationalmuseum i Köpenhamn. Många konstnärer inspirerades att arbeta med exotiska referenser där. Möjligheterna att få influenser genom utlandsresor var ju små då.

Efter Snergerlaugets framgångsrika utställning 1949 visades Hövdingestolen i en lång fotoserie i den amerikanska tidskriften ”Interiors” 1950. Då grundlades Finn Juhls framgångar i USA. Tidningen betonade samarbetet mellan arkitekter och snickare samt användningen och behandlingen av träet. Det visade på skillnaden gentemot USA:s massproducerande industri. Förutom Hövdingestolen skrevs det om Wegners Den runda stolen i berömande ordalag.

Hans J. Wegner

Den runda stolen, 1949

Vaxad ek och sits av vävd rotting

Snickarmästare: Johannes Hansen, Snedkerlaugets möbelutställning 1949

Den runda stolen lockade inte till sig störst uppmärksamhet vid Snedkerlaugetsmöbelutställning1949. Därremot gjorde den stort intryck på många amerikaner när den presenterades tillsammans med Finn Juhls Hövdingestolen i tidningen Interiors, i USA 1950. De två stolarna hade formmässigt mycket olika uttryck.

Det var speciellt formen, men även kvalitén, hos Den runda stolen, som kommenterades i läsarbrev från inredningsarkitekter i det följande numret av Interiors. Stolen skrev själv in sig i en klassisk tradition av karmstolar, där armstödet integrerades i ett ryggstöd med bra stöd för svanken. Det övre tvärstycket var till en början böjt, men bestod senare av tre träbitar, formade som tandade kilar. På så vis blev limytan bred med hög hållfasthet som följd. En sådan detalj var typisk för Wegners årliga och dekorativa sätt att skapa stolar.

Men redaktionen på Interiors kunde inte ge svar på frågorna om hur man kunde få tag på stolen. De uppgav Wegners och Johannes Hansens adresser, men menade att tillverkarna dessvärre inte åtog sig stora order eller snabb produktion. Under följande år skrevs det ofta om Wegner, Juhl och andra moderna danska möbler i tidningar och

inredningsböcker. Bilder av moderna danska möbler blev också allt vanligare. Den som kunde något om moderna möbler visste vem Wegner var och hur Den runda stolen såg ut.

Från 1955 fanns möblerna i styrelserummet på TV-bolaget CBS. Vid den berömda TV-duellen mellan presidentkandidaterna Nixon och Kennedy 1960, satt de i var sin rund wegnerstol. Wegner blev berömd och hans stol kallades helt enkelt för ”The Chair” i USA.

”Finn Juhls möbler är utan tvekan de starkaste och de mest särpräglade i utställningen. Stolarna och en soffa är gjorda som vilmöbler efter vetenskapliga principer, men alla tycker inte om dem. De är för särpräglade, med armstöd liknande hästsadlar, de är även tänkta att ridas på.” Recensent

”Jag sa på skoj att den var till kung Fredrik. Men vi insåg snabbt att vi inte kunde kalla den för kungastolen eller kung Fredrikstolen. Han hade ju inte bett om det och vi hade ju inte heller frågat om det. Och jag slog bort det och sade att stolen var till en afrikansk hövding.” Finn Juhl

”Med stor glädje kan konstateras att konstnärer verkar bli allt mer medvetna om de konstnärliga värdena i Etnografiska museets samlingar.” Geographic Magazine

” Hur gör du när du ska göra något som är typiskt danskt? Först är det ek. Ek är typiskt danskt. Så konstruktionen: fyra raka ben, som sätts samman med fyra sargar, som hålls ihop av en krans.” Wegner

”Röven måste få plats.” Wegner

Egill Jacobsen

Utan titel, 1946

Olja på duk

Egill Jacobsen var självlärd målare. Efter sina första trevande försök att hitta sin stil som målare, fann han släktskap med surrealismen. Han lät det omedvetna komma till tals i måleriet. I takt med att han släppte det medvetet avbildande och lät det undermedvetna ta över, blev hans målningar alltmer abstrakta och masken blev hans motiv. Masken gav struktur i bilden, men den underordnade sig färgen. Genom de spelande färgerna framträder känslor i bilden.

Egill Jacobsens måleri är besläktat med Richard Mortensens och Ejler Billes måleri. De båda konstnärerna byggde upp sina bilder konstruktivistiskt. De hade en mer akademisk och teoretisk inställning till sitt måleri än Egill Jacobsen.Han arbetade med färgens möjligheter och koncentrerade sig på användandet av olika färgtoner.

Podium 8

Hans J. Wegner

Y-stolen, 1950

Stomme i såpabehandlad ask. Sits i flätad paper cord

Tillverkare: Carl Hansen & Son

Y-stolen är en av Danmarks populäraste stolar. Den är en riktig designikon. Familjeföretaget Carl Hansen & Son i Odense hade överlevt ockupationen under andra världskriget genom att göra Windsorstolar och sängkammarmöbler. Direktören Holger Hansen försökte nå en större marknad och helst amerikanska rika konsumenter. Han ville satsa på kvalitet och design, och då behövdes en duktig möbelformgivare.

De hade lagt märke till arkitekten Hans J. Wegner som upprepade gånger imponerade på kritiker med sin vackra design. De fascinerades speciellt av Wegners Den runda stolen (The Chair) från 1949. Under lång tid hade Wegner, tillsammans med snickarmästare Johannes Hansen, fokuserat på Snedkerlauget årliga möbelutställningar. Men om Wegner skulle lyckas nå en större publik, måste han se till att produkterna kunde serietillverkas på fabrik. Detta kunde Carl Hansen & Son hjälpa honom med.

Carl Hansen & Sons Y-stol lanserades redan 1950, och väckte på en gång uppmärksamhet. Det var en ambitiös stol med skulpturala former. Hittills hade man använt sjögräs till flätade säten, men under kriget använde Wegner papperssnöre som ersättningsprodukt med så stor framgång att han höll fast vid materialet.

Y-stolen visades på möbelmässor och marknadsfördes i påkostade annonskampanjer. Den fick en enorm framgång med sin nya design och flera stora möbelaffärer i Köpenhamn började sälja mängder av stolen. Holger Hansen kunde dra en suck av lättnad, för det hade varit en stor investering att sätta Wegners stol i produktion. Dessutom infriades hans förväntningar på export av möblerna. Redan 1952 skrev han kontrakt med en återförsäljare i USA.

Finn Juhl

NV 48, 1948

(Fåtölj till en konstsamlare)

Stomme i oljad palisander. Sits och rygg klädd med färgad oxhud Snickarmästare: Niels Vodder, Snedkerlaugets möbelutställning

Till ” En konstsamlares arbetsrum” på Snedkerlaugets möbelutställning 1948, ritade Finn Juhl en elegant soffbänk och tillhörande fåtölj. Senare producerades fåtöljen vid Baker Furniture Inc. i USA. Den allra första NV 48 var gjord i mahogny, men senare utfördes den även i andra träslag.

Baker Furniture upptäckte Finn Juhl redan 1948. Efter en studieresa till Skandinavien hade en av USA:s mest kända arkitekturhistoriker Edgar Kaufmann introducerat möbelformgivaren Finn Juhl med en artikel i den ansedda tidskriften Interiors. Titeln på artikeln var helt enkelt ”Finn Juhl of Copenhagen”. År 1950 besökte chefen för Baker Furniture Finn Juhl i Köpenhamn. Baker Furniture skulle tillverka och sälja en del av de möbler som redan producerats av snickarmästare Niels Vodder. Dessutom ville direktören att Finn Juhl skulle rita några nya möbler till den amerikanska marknaden under namnet Baker Moderns. NV 48 var en av dessa stolar, som Baker Furniture satte i produktion.

”Först när någon sitter i stolen är den färdig.” Hans J. Wegner

Else Alfelt

Cykladiskt landskap

Olja på duk, 1952

Else Alfelts bilder handlar om den oblandade färgens skönhet, och om bergen, ljuset och rummets enorma expansion. Motivens formspråk växlar mellan mjuka organiska linjer och geometriska spetsiga linjer. Motiven är uppbyggda av färgfält, åtskilda av spindelnätstunna linjer mot målardukens vita färg. Precis som mellanrummet har betydelse i Finn Juhls möbler, utnyttjade Else Alfelt mellanrummet mellan färgerna för att ge motivet lätthet och dynamik.

Alfelt besökte Lappland och inspirerades av bergen där i slutet av 1940-talet. Hon återvände dit många gånger, till de stora rumsliga motiven och målade sina tolkningar av bergen i åtskilliga serier. Naturen och universums underliga fenomen fascinerade henne. Det syns i hennes motiv med jord, vatten, berg och måne. Men bilderna återger aldrig det hon precis har sett. De upprepar istället minnet av vad hon kände vid själva upplevelsen, på liknande sätt som äldre kinesiska målningar utfördes.

”En stol är färdig först när någon sitter i den.” Wegner

Podium 7

Finn Juhl

Poeten, 1941

Stoppad tvåsitssoffa. Snickarmästare: Niels Vodder
Lån av One Collection, producent av möbelen

Model 48, Eye table, 1946

Finn Juhls tidiga möbler gjorde inte succé på en gång. Recensenterna tyckte inte om dem. De tyckte att möblerna saknade möbeltraditionens "naturliga strukturer" som odlades på Kaare Klints möbelskola vid Konstakademiets Arkitektskole. Finn Juhl hade inte studerat vid Kaare Klints skola, men var istället utbildad arkitekt.

Finn Juhls soffa Poeten har paralleller med det konstnärliga avantgardet, som intresserade honom. Han inspirerades av samtida konstnärer som fransmannen Jean Arp och islänningen Sigurjón Ólafsson, vars verk Juhl visade i sin möbelutställning. Finn Juhls människoliknande möbler skulle inte endast ge stöd åt våra kroppar och ha sin form efter våra behov av vila, rekreation och arbete. Nej, möblerna skulle vara egna kroppar, formas och hänga samman som kroppar gör. De enskilda delarna i möblerna sattes samman till organiska helheter. På så vis gjorde Finn Juhl sina möbler mänskliga.

Soffan Poeten fick sitt smeknamn efter Erik Baltings filmatisering av Jörgen Mogensens tecknade serie "Poeten och Lillemor", där Finn Juhls interiörer förekom.

Hans J. Wegner och Børge Mogensen

Tremmesoffa, (pinnssoffa) 1945

Träslag: Bok, natur. Kuddar med fodral av Lis Ahlman. Ursprungligen utförd av snickarmästare Johannes Hansen, Snedkerlaugets utställning 1945. I produktion 1963.

Tremmesoffan kallas populärt den mest danska av alla soffor. Den kom till under sommaren -45, samma år som andra världskriget slutade. Det var en regnig sommar och Hans Wegner och Børge Mogensen satt då i en sommarstuga och ritade möbler, bl.a. denna soffa, till Snedkerlaugets möbelutställning samma höst. Børge Mogensen och Hans Wegner var båda präglade av Kaare Klints bruksorienterade möbeltradition och nytolkningar av äldre möbeltyper. Möblernas viktigaste funktion var att fungera praktiskt i olika situationer. De skulle vara så utformade att man satt bra till bords, det skulle vara en bra plats att sätta ifrån sig saker på och även vara vilsamma. De skulle alltså inte bara förnöja eller försköna.

Tremmesoffan är avsedd för två personer. Den kombinerar en traditionell soffa med en engelsk dagbädd eller en fransk mahognyschäslong. Tremmesoffan gjordes påtagligt slät och solid samt fick en tydlig och logisk konstruktion. Soffan började produceras direkt efter utställningen, men den såldes bara i femtio exemplar. Först 1963 var tiden mogen för soffan.

"Finn Juhl har ritat några konstiga stolar till Niels Vodder. De är fylliga nedtill och smalnar av i flikar upptill, som ett täcke som lyfts upp i sina fyra hörn. Det ska erkännas att man sitter skönt i dem."

Recensent

"Detta är estetik i ordets negativa bemärkelse. Möbler (av Finn Juhl) med sådana former, kunde lika gärna vara tillverkade i andra material än trä med tygklädsel. Ögat saknar naturliga konstruktioner."

Recensent

"Den lilla pinnssoffan (av Mogensen och Wegner) med fällbar kortsida har svarvade ben och kuddar mot träsargen. Den har en speciell detalj med lyftstroppar och bär sin styrka synligt men diskret. Den passar bra för massproduktion, något som inte gör den sämre."

Recensent

Erik Thommesen

Kvinna med flätor, 1948

Man och kvinna, 1948

Träslag alm. Lån från Holstebro konstmuseum, Danmark

Precis som Finn Juhl antydde människokroppens egenskaper i delar av soffan Poeten, så arbetade skulptören Erik Thommesen med abstraktioner av människa och natur i sina skulpturer. De har mänskliga uttryck som handlar om rytm, energi, vikt och tyngdkraft. Hos Thommesen hör konsten oupplösligt ihop med naturen.

Thommesens favoritmaterial var trä. Materialet bidrog till att förkroppsliga hans massiva skulpturer. De antar ett kolonliknande intryck, som om de har rötter djupt ner i marken. Titlarna på flera av hans verk från 40-talet antyder inspiration från människokroppen, t.ex. Man och kvinna, eller Kvinna med flätor. Skulpturerna kan liknas vid starkt förenklade mänskliga figurer. Thommesen ville också uttrycka rytmik och influerades av rytmen hos afrikanska skulpturer i etnografiska samlingar. Konstnären strävade efter att betona rytmen i så hög grad att även en blind person skulle kunna förnimma den genom att känna på skulpturen. Just skulpturen Kvinna med flätor hängde i många år i matsalen i Finn Juhls hem.

Podium 4

Finn Juhl

Japanstolen, 1953

Stomme i teak. Polstrad sits och rygg, klädd i ylletyg
Tillverkare: France Daverkosen

Japanstolen byggdes på en ram av runda stavar. De lätta sitt- och ryggdynorna svävar i vertikal klassisk vinkel à la Mies van der Rohes stol till Barcelonapaviljongen 1929.

Den engelskfödde kuddtillverkaren C.W.F. France gav Finn Juhl uppdraget att skapa stolar avsedda för lösa kuddar. Den typiska Finn Juhl möbelen för France & Son tillverkades i teak och hade en hel del gemensamt med Juhls möbler för möbelsnickaren Vodder. Stolen gav intryck av hantverksmässig produktion, men den tillverkades ändå med hjälp av maskiner. Stolen hade enkla fogar och synliga skruvar, vilket ogillades av möbelsnickare. Japanstolen var tänkt som TV-stol och såldes i stora mängder.

Finn Juhl ansåg att träslaget teak passade särskilt bra för industriell möbeltillverkning, eftersom det inte krävde så mycket finish. Men det visade sig att skärverktygen snabbt blev slöa, eftersom teak innehåller så mycket kiselsyra. När möblerna tillverkades för hand var det inget stort problem. Men man lyckades lösa problemet genom teknisk utveckling. Möbelindustrin blomstrade och teakmöbler spreds brett, även exporten ökade, särskilt av Finn Juhl plagiat.

Poul Kjærholm

PK 25, Flagglinestol, 1951

Mattfökrömat fjäderstål och flagglina

Medan Finn Juhl ständigt balanserade mellan industriell och hantverksmässig tillverkning, fanns det några få som mer eller mindre hoppade över snickeritraditionen. Bland de mest kända var Poul Kjærholm, som använde såväl annorlunda material som oväntade formspråk.

Precis som Finn Juhls Japanstol har Poul Kjærholms stol PK 25 tydliga referenser till Mies van der Rohes Barcelonastol från 1929. Men Kjærholms stol skiljer sig radikalt från Finn Juhls stol.

Med PK 25 förfinade Poul Kjærholm den låga vilstolen. Den speciella kjærholmska minimalismen gick ut på att skala bort allt onödigt i formgivningen. Kjærholm tog bort all antydning till ornament, krumelurer och stilmarkörer. Det resulterade i en radikalt ren form, som här i PK 25, där stolen tagits ut ur ett och samma stycke fjäderstål. Med sitsens levande linjespel och transparens öppnas stolsytan upp. Kjærholm ritade stolen som examensarbete vid Konsthantverksskolan. Uppgiften gavs av läraren Hans Wegner.

Kjærholm utbildade sig först till snickare i Hjørring. År 1951 gick han ut Konsthantverksskolan. 1955 blev han lärare vid Konstakademiens möbelskola och 1976 utnämndes han till professor efter Ole Wanscher. Kjærholms design av stål, glas och läder var minimalistisk. Han var en framstående representant för internationell funktionalism, men samtidigt djupt rotad i dansk möbeltradition.

"Under många år försökte jag skapa naturliga former för människor i vårt århundrade. ... Formerna bör ses som experiment i förberedande arbete för en ny typ av möbler: massproduktion."

Finn Juhl

"Enligt mig är Poul Kjærholm på rätt väg. Han har granskat och godkänt materialet och de tekniskt rena och elementära formerna."

Gerrit Rietveld

"Man kan lära sig göra en möbel utifrån torra fakta. Därefter ger man den olika konstnärlig form beroende på tidsandan."

Kaare Klint

"Ett billigt underrede och ett bekvämt ryggstöd behövs. Vi har mätt upp två stolar, för att skapa en ny stol. Den ska klara dagens krav och det ska synas att den kommer från en god familj."

Kaare Klint

Egon Mathiesen

Mont Gros, 1956

Olja på duk

Redan under mitten av 1930-talet framstod Egon Mathiesen som den ivrigaste förespråkaren för det nya abstrakta måleriet, både med egna verk och med många artiklar. I början av karriären målade Egon Mathiesen figurativt, men efterhand frigjordes färgen från motivet. Färgen användes mer som abstrakta element i bilden. Han var mycket influerad av vännen Vilhelm Lundstrøms måleri och idéer. På 1940-talet började Mathiesen måla nonfigurativt. Själv uttryckte han det så här: "Ämnet kan ha många egenskaper - symboliskt, litterärt och socialt. För mig har färgen alltid varit viktigast; ett måleriskt väsen. Färgen är så starkt betydelsebärande att den förtränger det igenkännbara motivet och ett nytt uppstår - det koloristiska."

Det är bara i ljuset och delvis i färgerna, som man känner igen det ursprungliga motivet i målningen Mont Gros. Alla former är upplösta i färgstreck som dansar över bildytan – nästan så som Finn Juhl ville frigöra sits och rygg från den bärande trästommen. Egon Mathiesen var initiativtagare till Tältutställningen på Bellevue 1941. Där skaffade hans vän Finn Juhl ett tält och byggde en bro över en ravin till området.

Podium 5

Kaare Klint

Den röda stolen, 1927

Lackad mahogny, rygg och sits i hud av indisk vattenbuffel Snickarmästare: Rud. Rasmussen

På Kaare Klints initiativ skapades 1924 en möbelskola inom Konstakademins Arkitektskola. Möbelskolan kom att påverka efterföljande generationers arkitekter, möbelformgivare och möbelsnickare. Det nya som Klint införde var en sträng vetenskaplig arbetsmetod med fokus på samspelet mellan mänskliga och möbels funktion samt även kunskap om trä som material. Logik och analys var viktigt för att få fram bra möbler. Funktionalismen gjorde sig gällande och möbelskolan bröt radikalt med förlegad historicism och tunga ”möbelpjäser”.

Kaare Klint var extremt konservativ. Men han rensade bort äldre stolarnas ornamentik. Endast grundformerna fanns kvar i ett dämpat, modernt och enkelt formspråk. Konstruktionen på Den röda stolen var traditionell och inspirerad av en klassisk Chippendalestol från 1700-talet. Ben och ryggstöd ansluter till ramen alldeles invid sitsen, så att ben, rygg och sits blir en sammanhållen enhet. Men Klint avstod från det höga ryggstödet på Chippendalestolen i original. Det var ju endast dekoration. Istället utformade han ryggstödet för brukarens komfort, med läderklädd stoppning.

Sits och ryggstöd på Den röda stolen var klätt med naturgarvat läder, färgat med jordfärg. Det var viktigt för Klint att skinnets växlande fetthalt och nyansskillnader syntes. Stolens ram utfördes i kuba-mahogny, minimalt behandlad för att se så naturligt ut som möjligt.

Finn Juhl

Knoglestolen, (Benstolen) 1944

Snickarmästare Niels Vodder, Snedkerlaugets möbelutställning 1944

Knoglestolen gjordes i 100 exemplar år 2012, till 100-årsdagen av Juhls födelse.

Den lilla skulpturala stolen har en enkel form som bygger på en dynamisk parallellförskjutning mellan fram- och baksida. Stolens bräcklighet betonas på ett spännande sätt. Knoglestolen gjordes bara i tolv exemplar. Den är ett mästerverk i viljan att forma en båge bestående av armstöd och ryggstycke. Den är enkel, stram, och kombinerar sträng funktionalism, visuell elegans och skulptural känsla.

Man kan få intrycket att Finn Juhl, som berömd skulptural möbeldesigner, bara intresserade sig för exklusiva uppgifter. Men han poängterade att arkitekter måste visa olika alternativ för hur man kan

inreda bostäder, antingen det handlade om lägenheter eller villor. Själv möblerade han sitt hus endast med sina egna verk.

Man märker sällan socialt engagemang hos Finn Juhl. Visserligen deltog han i flera tävlingar inom ämnet; ålderdomshemmet i Gentofte 1939, krisbyggnation 1940 och boende i Randers 1944. Bland Juhls samtida ledande möbelformgivare och intellektuella fanns annars stora sociala visioner. Børge Mogensen t. ex. ritade kvalitetsmöbler till folket inom kooperativa FDB:s möbelprogram.

Ejler Bille

Komposition i rött och blått

Olja på duk, 1957

Ejler Bille började sin konstnärliga bana som skulptör med förenklade skulpturer föreställande bl. a. djur. Inspirerad av konstnärer som speciellt Richard Mortensen närmade han sig abstraktion allt mer och dolde djurkropparna i skulpturens bakgrund. Senare vände han sig från skulptur och satsade istället på måleri. Först målade han utifrån sina teoretiska kunskaper om måleri. Men så småningom blev han allt mer intresserad av färgens betydelse och möjligheter. Hans måleri hade nära släktskap med Egill Jacobsen. Hela ytan fick liv med färg. Beträktarens blick kunde förflytta sig mellan aktiva och passiva koloristiska element. Ejler Bille ville ge sina målningar fasthet i detalj med stark betoning på målningens enskilda element. Det återspeglas i Komposition i rött och blått, där tjocka färglager och spelet mellan skarpa och mjuka former ger ett komplext sammansatt motiv.

Podium 6

Børge Mogensen

J 39 Folkstolen, 1947

Lackad bok, sits av vävda papperssnören

Bland danska möbelformgivare utvecklades det funktionella kvalitetsmöbler under 1940-talet. Möblerna formades efter intellektuella visioner om att utesluta överflödiga dekorationer. Istället lades vikt vid att uppfylla allmänna mänskliga behov. En av förespråkarna för detta synsätt var arkitekten Børge Mogensen. Han tyckte inte om gångna tiders tunga ”uppumpade slaktarsäten”. Med uttrycket syftade han på gamla välpolstrade möblemang, som krävde allt för stora utrymmen i små lägenheter. Idealet var istället ljus, luft och lätthet.

År 1942 anställdes Børge Mogensen, 28 år gammal, av den kooperativa organisationen FDB. Syftet var att utveckla ett nytt möbelprogram. Det lanserades 1944 i en butik där två lägenheter visades som exempel på typiska hyreslägenheter dels i staden och på landet. Bostäderna hade kala golv, billiga träslag och enkel möblering. Lägenheterna var också lätta att möblera om, utöka och använda för olika ändamål.

Børge Mogensens J 39 – Folkstolen är Danmarks mest sålda trästol. Stolens form är inspirerad av möbelmästare Kaare Klints klassiska kyrkstol från 1930 och den enkla rena stilen hos Shakersrörelsen i USA.

Under hela sitt liv försvarade Børge Mogensen Kaare Klints Møbelskole och dess funktionalistiska ideal om rationella och transparenta möbelkonstruktioner. Det ledde 1961 till en hård skriftlig polemik mellan två läger; Børge Mogensen och Arne Karlsen med Finn Juhl som deras motståndare. Børge Mogensen ansåg att Klintskolans ideal totalt förbisågs i Juhls möbler, och att fokus istället felaktigt riktades på möblernas yttre form.

Finn Juhl

Egyptisk stol, 1949

Matbordsstol med stativ i teak, klädd sits och rygg Snickarmästare: Niels Vodder, Snedkerlaugets möbelutställning 1949

Finn Juhl hade inspirerats av raffinerade egyptiska möbler i Louvrens samlingar. Det var där han för första gången hade sett en välbevarad egyptisk stol med sin karakteristiska sida: En triangel bildad av lodrätt bakben, lutande ryggstöd och horisontell ram, mellan fram- och bakben. Den bärande ramen är tunn och genomskiktig. Det burna vilar på minsta möjliga yta. Egyptisk stol är en av Finn Juhls bästa möbler.

Robert Jacobsen

Suresnes, 1956

Sammansatta järndelar

I början av sin konstnärliga karriär var skulptören Robert Jacobsen mest känd för sina skulpturer som liknade fabeldjur. De påminde om Cobra gruppens mystiska väsen. Först vid en resa till Frankrike 1947 hittade han sitt bestående uttryck i abstrakta svetsade stålkonstruktioner. Stilen här är en sorts elegant konstruktivism. I Frankrike bosatte han sig tillsammans med Richard Mortensen i Suresnes – en förort till Paris.

Robert Jacobsens skulpturer från 1950-talet har en grov och oregelbunden yta. Han försökte inte dölja järnet, utan rostens olika nyanser tilläts synas. För både Finn Juhl och Robert Jacobsen var mellanrummen betydelsefulla i verkets uttryck. I Jacobsens skulpturer har mellanrummen till och med samma värde som formerna. Därför var järn som material idealiskt för honom. Det omfattade och synliggjorde tomrummet, skulpturens vägglösa massa.